

ANTHONY BURGESS

MECHANICKÝ POMERANČ

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

„Co to má znamenat? Co jste zač? Jak si dovoluujete bez svolení překročit práh mého domu?“ A celou dobu se mu třásl vojs a hendky zrovna tak. Tak sem řekl:

„Nic se neboj. Je-li v tvém srdci strach, můj bratře, modli se za jeho překonání.“ Pak se Jiřík s Pítrsem vydali hledat kuchyni, zatímco starej dobrej Tupoun čekal na rozkazy, stál vedle mě s lipsama dokořán. „A co má teda znamenat tohle?“ řekl sem a zvedl ze stolu ten stoh popsanýho papíru a ten házbend v kostěnejch obroučkách odpověděl a přitom se pořád dál třásl:

„To bych právě rád věděl. Co to má znamenat? Co chcete? Vypadněte odtud, než vás vyhodím.“ A tak ubohej starej Tupoun v masce Píbí Šeliho se pěkně od plic zalálal a zařičel jako nějaký zvíře.

„To je kniha,“ řekl sem. „To je kniha, kterou ty píšeš.“ Záměrně mi zhrubnul vojs: „Vždycky sem strašně obdivoval ty, co umějí psát knihy.“ Pak sem se podíval na titulní list a tam bylo napsaný: MECHANICKÝ POMERANČ. Pokračoval sem: „To je pěkně stupídó titul. Kdo kdy slyšel o mechanickým pomeranči?“

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je ze druhé kapitoly první části knihy, tedy na úplném začátku. Alexova parta se právě vloupala ke spisovateli a jeho ženě. Později muže zmlátí a jeho ženu znásilní.

- kniha je rozdělena do 3 částí, každá má 7 kapitol a začíná slovy „Co teda jako bude, he?“

Hlavní hrdina, patnáctiletý Alex, tráví se svojí partou – Pítrsem, Tupounem a Jiříkem – většinu času v hospodě a napadáním lidí. Většinou je okrádají a kupují si drogy, ale někdy někoho zmlátí zcela bezdůvodně, například staršího muže, který si nesl domů knihy. Banda ho zkopala a knihy zničila. Další obětí je manželský pár. Muž právě pracuje na svém románu s názvem Mechanický pomeranč. Parta spisovatele brutálně zmlátí a jeho ženu všichni členové znásilní.

Další noc se Alex rozhodne, že se dostane na vlastní pěst do domu staré ženy, milovnice koček. Alex ženu zkope, zatímco parta čeká venku. Netuší, že žena stihla přivolat policii, a parta mu při útěku nepomůže. Protože žena na následky zranění zemřela, je Alex odsouzen na 14 let. Během prvních dvou let se Alex chová slušně, pomáhá vězeňskému kaplanovi a rád si listuje v bibli. Může zde poslouchat svoji milovanou vážnou hudbu (zbožňuje hlavně Mozarta a Bacha) a je zde poměrně spokojený.

Je mu nabídnuto, aby podstoupil nový druh léčby, která má trvat jen 14 dní a on poté bude volný. Alex je nadšený a tzv. regenerační léčbu doktora Brodskyho ihned podepisuje. Metoda spočívá v tom, že mu dají léky na uklidnění a potom mu pouštějí filmy s brutálními scénami. Alex nemůže zavírat oči a celé hodiny se dívá na krvavé scény z válek. K filmům zní klasická hudba, a tak si Alex zoškliví i ji. Tyto vjemy a léky způsobují, že se mu při pohledu na násilí dělá špatně, což ho odrazuje od agresivního chování.

Po 14 dnech je opravdu propuštěn a vrací se domů. Rodiče ho nečekali a jeho pokoj pronajali jistému Joeovi, který se s nimi spřátelil. Matka neustále plakala a otec Alexovi vysvětlil, že u nich žít nemůže. Alex tráví noc v ulicích města a narazí na svého bývalého přítele Tupouna, nyní policistu, který ho se svým kolegou zbije. Zničený Alex najde pomoc u spisovatele F. Alexandera, kterého on sám kdysi zbil. Spisovatel nic netuší, dokonce Alexovi vypráví o své mrtvé ženě, která zemřela na

následky znásilnění. Alex se stává známou osobností, spisovatel a jeho přátelé ho ukazují jako případ, který prošel drastickou regenerační léčbou. Z různých narážek spisovatel pochopí, že Alex je ten, kdo má na svědomí smrt jeho ženy, a zavře ho v pokoji. Alex vyskočí z okna, ale sebevražda se mu nezdařila; je pouze raněn a odvezen do nemocnice.

Úraz způsobil, že už nemá násilí spojeno s pocitem na zvracení, a může v něm tedy pokračovat. Zakládá novou partu, ale sám už se do bitek nepouští. Po letech potkává také Pítrse, který už je ženatý a vede úplně jiný život. Alex už dospěl a zjišťuje, že ho násilí nebaví.

- **téma a motiv**

téma: násilí, přepadení

motivy: kniha, rty, brýle, papíry

- **časoprostor**

prostor: Londýn

čas: blízká (přesně neurčená) budoucnost

- čas ani prostor není v úryvku patrný; na základě přečtení knihy víme, že se jedná o dům spisovatele a jeho ženy, kteří byli přepadeni v noci

- **kompoziční výstavba**

- úryvek se skládá ze 4 odstavců, děj je vyprávěn chronologicky

- **literární forma, druh a žánr**

proza, epika, román

- **vypravěč**

ich-forma (vypravěčem je hlavní hrdina Alex)

- **postava**

Alex – patnáctiletý, sám sebe nazývá Pokorný Vypravěč, násilník, rváč, bez svědomí, bere drogy, miluje vážnou hudbu, má otce, matku a bratra

Pítr, Tupoun, Jiřík – další členové party, rváči, berou drogy

Věžeňský čarlí – věžeňský kněz, bojuje proti regenerační léčbě

F. Alexander – spisovatel, který psal román *Mechanický pomeranč*; on a jeho žena byli napadeni Alexovou partou, žena po znásilnění zemřela a on to velmi těžce nesl, hodný, obětavý

dr. Brodsky – tvůrce regenerační léčby, bere Alexe jen jako objekt svého pokusu, neústupný

- **vyprávěcí způsoby**

- přímá řeč: pronáší spisovatel Alexander a Alex

- **typy promluv**

- pásmo vypravěče: pronášeno ich-formou v minulém čase, mluvčím je Alex

- dialog vypravěče a spisovatele Alexandera

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

Co to má znamenat?, Jak si dovolujete bez svolení překročit práh mého domu?, Kdo kdy slyšel o mechanickém pomeranči? řečnické otázky

Je-li v tvém srdci strach, můj bratře, modli se za jeho překonání.

ironie; násilník mluví přehnaně strojenou mluvou, napodobuje kazatele

Jiřík, Pítr, Tupoun

přezdívký

starej, dobrej, popsanýho, kostěnejch, ubohej nespisovná slova
vojs (z ang. voice = hlas), *hendky* (z ang. hand = ruka), *lipsy* (z ang. lips = rty), *házbend* (z ang. husband = manžel), *Pí Bí Šeli* (P. B. Shelley = anglický romantický spisovatel), *zaláfal* (z ang. laught = smát se), *stupído* (z ang. stupid = hloupý) slang Alexovy party
→ autorský styl spočívá ve specifickém jazyku, který používá celá Alexova parta. Jejich slang vychází především z angličtiny (ale také dalších jazyků) a je jakýmsi odlišujícím rysem od starší generace.

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

<i>s lipsama dokořán</i>	hyperbola
<i>zaláfat se od plic</i> = zasmát se od plic, vojs zhrubnul	metonymie
<i>zařičel jako nějaký zvíře</i>	přirovnání

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

2. polovina 20. století

John Anthony Burgess Wilson (1917–1993)

- [entony burdžes]
 - Angličan, prozaik, básník, scenárista, hudební skladatel a pianista (napsal přes 250 skladeb), libretista, učitel, literární, filmový, divadelní kritik, překladatel
 - narozen v Manchesteru, z katolické rodiny, vyrůstal v době krize
 - matka a sestra zemřely, když mu bylo 8 let, v době epidemie chřipky
 - poté byl vychováván tetou, a když se jeho otec znovu oženil, nevlastní matkou
 - vyrůstal spíše osaměle
 - ve 14 letech se naučil hrát na klavír a chtěl být skladatelem, ale měl špatné známky
 - studoval anglický jazyk a literaturu
 - během studií poznal svoji budoucí ženu
 - pracoval jako voják, dosáhl hodnosti seržanta
 - během jeho vojenské služby byla jeho těhotná žena znásilněna 4 muži a přišla o dítě
 - po odchodu z armády pracoval jako učitel v Anglii, Malajsii a Bruneji
 - první žena mu zemřela roku 1968, znovu se oženil v tomtéž roce
 - po návratu do Anglie hodně psal
 - zemřel na rakovinu plic
- napsal asi 30 románů a 15 knih z oblasti literatury faktu, román ve verších, několik scénářů, kritických článků, knih pro děti
- většina jeho knih je humoristických, *Mechanický pomeranč* je výjimkou
- 1985 – eseje, reakce na Orwellův román 1984
- Všechno, jen slunce ne* – originální biografie Williama Shakespeara

- **literární / obecně kulturní kontext**

Anglická literatura 2. poloviny 20. století

William Golding (1911–1993)

- anglický spisovatel
- učitel angličtiny a filosofie na Bishop Wordsworth's School
- účastnil se vylodění v Normandii a na konci války se mohl vrátit k psaní a vyučování
- později se stal spisovatelem z povolání
- *Pán much, Věž, Volný pád*

Patrick Ryan (1916–1989)

- Angličan, prozaik
- účastník 2. světové války – válčil v Severní Africe, Itálii, Řecku
- po válce žil v Leedsu, pracoval jako manažer továrny
- od 60. let psal do humoristického časopisu Punch, přispíval do časopisů Playboy a Holiday
- *Jak jsem vyhrál válku* – protiválečný humoristický román

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Mechanický pomeranč – Alex a jeho parta přepadávají, okrádají a mlátí lidi. Jednou z obětí je spisovatel a jeho žena. Tento spisovatel právě psal román Mechanický pomeranč. Později používá Alex označení „mechanický pomeranč“ pro stav své mysli, když v nemocnici podstoupí jakýsi výplach mozku, aby se polepšil.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Dílo je (bohužel) stále aktuální. Upozorňuje na vzrůstající násilnosti ve společnosti, na zkaženost mladých, kteří jako by neměli svědomí.

- **pravděpodobný adresát:**

Kniha je určena mladým čtenářům, kterým by měla „sáhnout do svědomí“.

- **určení smyslu díla:**

Kniha varuje před tím, kam může dojít agresivita a jak špatně vypadá naše budoucnost. Ukazuje, že lidskou podstatu lze změnit jen velmi těžce, a to za cenu ztráty osobnosti.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Román vyšel roku 1962, ale slavným se stal až po filmovém zpracování (tj. v roce 1971).

- **tematicky podobné dílo:**

David J. Salinger – Kdo chytá v žitě: společným rysem je dospívající hlavní hrdina-vypravěč a také specifická jazyková stránka

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Film Stanleyho Kubricka Mechanický pomeranč byl natočen roku 1971. Až po filmovém zpracování se kniha stala populární. Film je velmi kladně hodnocen, je to jeden z kultovních snímků světové kinematografie.